

Bildarchiv Austria

Bildarchiv Austria

RR (DE)

**Ekde
maldekstre
ĝis dekstre :**

**Kálmán
Kalocsay
(1891-1976),**

**Julio Baghy
(1891-1967),**

**Ferenc Szilágyi
(1895-1967).**

La originala esperanta literaturo

La literaturo koincidas kun evoluo de la popoloj. La literaturo ludas gravan rolon en la homa vivo kaj aparte grava ĝi estas por la multnacia Esperanta socio. La Esperanta literaturo formis kaj formas la Esperantan socian konscion. Ĝi interpretas humanajn problemojn, eblicas estetikajn travivaĵojn kaj emocian ĝuon.

La personoj, kiuj ne konas la Internacian Lingvon, la Esperantajn literaturon kaj kulturon, ne kredus, ke tiu ĉi internacia socio nur dum 130 jaroj kreis tian riĉan kulturon. Multaj Esperantaj poetoj, verkistoj, signife riĉigis la mondan kulturon kaj kreis unikan internacian kulturon.

Ni jam povas diri, ke la Esperanta literaturo estas samnivela al la naciaj literaturoj. Ĝi enhavas verkojn, kiuj montras la homan progreson kaj kiuj atestas pri seriozaj profundaj esploroj kaj interpreto de la multkolora homa vivo.

La originala Esperanta literaturo montras, ke en la Esperanta socio estas signifaj kulturaj procesoj. Ĝi instigas la legantojn trapensi la eternajn homajn problemojn kaj vekas en ili estetikajn sentojn.

Jam per la unuaj Esperantaj verkoj, la Esperanta literaturo starigis moralajn problemojn, ligitajn al la rolo de la homo en la socio, la nacian kaj internacian agadon de la homoj, la rilatojn inter la homoj, la amon, la kredon, la solidarecon. La Esperantaj verkoj montras la ambicion formi Esperantan pensmanieron, montras la rolon de la lingvo en la homa interkompreniĝo kaj emfazas, ke la homoj estas egalrajtaj sendepende de iliaj rasoj, religioj kaj politikaj kaj sociaj konceptoj. La Esperantaj verkoj kreas en la homoj, kiuj parolas la Internacian Lingvon, toleremon kaj deziron al kunvivado kaj kunhelpo.

La Esperantaj verkistoj bone konscias, ke ili havas gravan mision kaj per siaj verkoj ili devas eduki novajn homojn, al kiuj montri novan pli humanan ideon por kiu ili devas agi kaj defendi ĝin. La Esperantaj verkistoj konscias, ke la Esperantaj legantoj estas adeptoj de tiu ĉi nova ideo, ili disvastigos ĝin en siaj naciaj socioj kaj kontribuos al la homaro atingi pli altan nivelon de la evoluo. Ne laste per siaj verkoj la Esperantaj verkistoj celas montri al la mondo, ke la nova lingvo estas viva kaj povas esprimi ideojn kaj pensojn, gravajn por ĉiuj homoj, sendepende de iliaj naciaj kulturoj kaj vivmaniero.

La historion de la Esperanta literaturo oni povas difini en tri ĉefajn periodojn, kiujn limas la du mondmilitoj.

La unuan periodon ĝis la unua mondmilito distingas precipe tio, ke dum ĝi vivis kaj laboris Zamenhof. La unua literatura periodo karakteriziĝas ĉefe per tradukoj de verkoj el la monda klasika literaturo.

La dua periodo estis tiu inter la du mondmilitoj. Aperis « Budapeŝta Skolo ». La poetoj kaj la verkistoj preferis la originalan verkadon. Tio estas tre grava en nia literaturo, ĉar la originala literaturo lanĉas originalajn ideojn, motivojn kaj temojn.

La esperanta poezio de la dua literatura periodo

La plej gravaj reprezentantoj de la dua literatura periodo en la poezio estas Kálmán Kalocsay kaj Julio Baghy.

Kálmán Kalocsay

En la antaŭparolo de *Esperanta Antologio* (1958) William Auld skribas: « Kalocsay, majstro de la formo inter 1921 kaj 1939 kvazaŭ mem el-

laboris la tutan “tradician poezion” de Esperanto. Dum la naciaj literaturoj malrapidege kreskis per kontribuoj de diversaj verkistoj en tute diversaj epokoj : unu enkondukis la soneton, alia la senriman verson, alia poluris, alia ŝanĝetis – ĉion faris por Esperanto Kalocsay mem, kaj li donis al la samtempuloj kaj posteuloj perfektigitan fundamenton de tradicioj kaj modeloj. Sonetoj ekzistis en Esperanto antaŭ Kalocsay, sed li konsekvence kaj konvinke montris la plenan eblecon de la formo, li enkondukis la rondelon kaj baladon, li unua montris la belon kaj virtuozecon de la “terza rima”. Dank’ al li oni povas diri, ke jam en 1931 la Esperanta poezio estis teĥnike egala al ĉiuj nacilingvaj. Ĉio jam estis ne nur ebla, sed pruvite ebla. »

En la originalaj poemoj de Kalocsay kvazaŭ koncentriĝas la tuta mondo. Li unuigas en absoluta harmonio ĉiujn elementojn de la universo kaj tio klare videblas en lia versaĵo « Vizio sur la ponto » el la poemaro *Ebria ekvatoro*.

« ... Sed por mia animo / nun ĉio ĉi estas en tiel, tiel granda malproksimo / kaj ŝajnas tiel stranga, nereala, kvazaŭ marcipanaj / aŭ kartonaj etaj figuroj de ludoj infanaj. »

En siaj originalaj poemoj Kalocsay emfazas la gravecon de la homa personeco. La respondeco de la homo konservi sin, resti, ekzisti. La homo, la individuo estas ponto, kiu tra la eterna rivero de la tempo transportas la jarcentojn.

Ĉiu vorto en la poezio de Kalocsay havas plurajn dimensiojn. La poeto kredas je la intelekto de la legantoj. Li instigas la legantojn ne nur pensi kaj mediti, sed ili mem en sia konscio formu la bildojn kaj asociadojn. Kalocsay havas la talenton movigi, sonigi, kolorigi la poemojn. Li majstre ludas per la vortoj, per la bildoj, per

la sonoj por interpreti la multfaceton de la momento, kiel ni vidas en la poemo « Diboĉe ».

« *La spronojn kunfrapante
dancpetole –
rifuĝas la nokto
mateno ĝin frapas
pugnalnaze
kaj nun ĝia sango
ruĝigas la horizonton.* »

Kalocsay ne nur verkis belegajn originalajn poemojn, sed li montris, ke Esperanto estas lingvo, kiu povus transdoni eĉ la plej subtilajn homajn pensojn kaj sentojn.

Julio Baghy

La tuta vivo de Julio Baghy estas senfina vagado, elokvente esprimita en lia verkaro. Por Baghy la veturado estas movo. Kiel diris la fama filozofo Paskalo « La movo estas en nia memo ; la plena senmovo estas la morto. »

La motivo, la mito pri vojo kaj vagado, kiun priverkis multaj aŭtoroj de Homero ĝis Ĝoĵso estas ĉefa en la poezio de Baghy. Jam en la juneco Baghy konstatis, ke de sia ekesto la homaro vagas, migras, pilgrimas, serĉante la valorojn, la trezorojn de la vivo kaj la poeto elokvente esprimas tion en la moto al la poemaro *Pilgrimo* :

« *Komuna sort' de homo kaj homaro :
Pilgrimi de altaro al altaro...* »

Baghy ne nur esprimas tiun ĉi veron, sed li aliĝas al ĉi pilgrimado por serĉi la altaron de la homeco, frateco kaj homamo.

Se Artur' Rembo – unu el la plej talentaj francaj poetoj kaj unu el la plej pasiaj vagantoj – nomis sin « filo de la suno », Baghy nomis sin « vagabond' de l'mond' ».

« *Ne koleru, kara
se mi vagabondas !
Kiel akvo mara
miaj sentoj ondas.
Min inspiras tajdo
levas kaj mallevas ;
la Pegazo-rajdo
pri libero revas
kaj mi migri devas...
Ne koleru, kara* »

Por Baghy la vagado estas poezio. Li verkas siajn poemojn survoje. Tial ili riĉas je ritmoj, rimoj, melodioj, koloroj, sonoj. Vagante, veturante li aŭskultas la ritman klakon de la vagonradoj, la muĝon de la maraj ondoj, la siblon de la ventoj, kiuj blovis el la kvar direktoj de la mondo.

La vagabondo en la poemoj de Baghy ne vagas sencele, lia vagado ne estas sendirekta. Li serĉas vojon al la homoj, al aliaj koroj. La vagabondo de Baghy plej feliĉas, kiam dum sia longa kaj laciga migrado li povas « *postlasi ĉie iom el la kor'* » aŭ

**Eli
Urbanová
(1922-2012).**

RR (DR)

« *forviŝi fremdan larmon per konsol'* ».

La tutan vivon Baghy veturis al la homoj, al la homaj koroj. Li sciis, ke liaj poemoj estas la trezoro de la homa memoro, per kiu trezoro la homoj trovos sian veran vojon en la mondo.

La esperanto prozo de la dua literatura periodo

Parolante pri la originala Esperanta prozo dum la dua literatura periodo ni nepre devas emfazi la verkaron de Ferenc Szilágyi.

Ferenc Szilágyi

Malgraŭ, ke la Esperanto-agado de Ferenc Szilágyi estas multflanka kaj diversaspekta, lia granda kaj signifa kontribuo estas en la originala Esperanto-prozo. Liaj noveloj montras, ke tiu ĉi Esperanto-aŭtoro posedas talenton kaj tre originalan stilon por esprimi siajn ideojn pri la homoj kaj la vivo. Unu el la plej rimarkindaj liaj noveloj estas *La granda aventuro*.

Szilágyi detale kaj trafte priskribas la grandan ekonomian krizon en Eŭropo dum la 30-aj jaroj, kiam en Mezeŭropo aŭ pli ĝuste en hungara ĉefurbo regis senlaboreco kaj mizero. La ĉefheroo de la novelo, Karlo, estas juna simpatia viro senlabora. La aŭtoro detale priskribas la komencon de unu lia tago.

En siaj noveloj Szilágyi direktas sian atenton al la ordinaraj homoj, sed kiel sperta verkisto li sukcesas emfazi la neordinarajn momentojn en ilia vivo. La novelo *La liberiĝo de la juĝisto* restos unu el la krestomatiaj noveloj en nia originala prozo. Kiel en aliaj noveloj de Szilágyi, ankaŭ en tiu ĉi, la intrigo estas tre simpla, eĉ konata.

Ferenc Szilágyi vivis dum unu el la plej kruelaj periodoj en la historio

de Eŭropo – la Dua Mondmilito. Li, malgraŭ ke li sukcesis fuĝi al Svedlando, estis atestanto de la murdoj kaj persekutoj. La aŭtoro ne restis indiferenta kaj bele tre esprimis siajn angorojn kaj emociojn. En la novelo *Sennome* Szilágyi priskribas etan militan epizodon, sed ĝi sufiĉas por prezenti la tutan teroron, senhomecon kaj frenezecon de la milito. Kiel en aliaj siaj noveloj, la aŭtoro direktas sian atenton al ordinara homo, kies nomon li eĉ ne mencias. Tiu ĉi lia heroo ne similas al homo. La milito faris de li ĉifono.

La prozaj verkoj de Szilágyi pravas, ke en Esperanto oni povas krei valorajn beletrajn verkojn. La originalaj Esperanto-noveloj de Szilágyi vekas emociojn, pensojn, meditojn kaj ĝuste tio estas la tasko de la literaturo, kiu devas krei spiritajn pontojn al la estonteco.

La esperanta poezio de la tria literatura periodo

Eli Urbanová

En siaj poemoj Eli Urbanová esprimas riĉan gamon de sentoj. Ŝi aludas, ke ofte la memoro kaŭzas doloron pri iama amo. En la poezio de Urbanová tre gravan rolon ludas la objektoj, la detaloj. Ekzemple la plena vazo de salikfloroj en la poemo « *Pri unu printempo* » fariĝas simbolo de la juneco, rido, belo. Por la poetino la « *bruna, varma* » jako el la poemo « *Jako* » restas unu sola jako en la mondo, ĉar :

« *Lia jak' neforgesebla.
Ja en ĝi li donis al mi
ellasante certan daton
tutan universitaton
de amo...* »

Urbanová spertas enpenetri en la anguletojn de la nekonata ina animo. Poezie, delikate ŝi esprimas la eternan homan sopiron ami kaj esti

amata. Ŝia sincera poezia voĉo donas al la poemoj intiman melodion. Urbanová estas poetino, kiu sperte kreas mallongajn poemojn, en kiuj la sento estas natura kaj profunda. Ŝia poezio estas sincera kaj konfesa. La poetino strebas enrigardi profunden en si mem kaj tie trovi respondon de la eternaj demandoj.

« *Aŭ mi por ekkono
penetris en la teron,
en kies profundejo
perdiĝis mia vojo.* »

La esperanta prozo de la tria literatura periodo

La romano *Ombro sur interna pejzaĝo* de Spomenka Ŝtimec estas sincera rakonto de junulino, kiu priskribas sian malsukcesan amon. La verkistino priskribas sian heroinon per ordinaraj rimedoj, kiuj efikas emocie al la legantoj. *Ombro sur interna pejzaĝo* estas romano pri amo, sed pri amo, kiu finiĝis. La ĉefa heroino provas akcepti la finon de la amo kaj detale analizas la sentojn kaj la travivaĵojn post tiu ĉi fino. La aŭtorino priskribas tion tre talente, uzante trafajn komparojn kaj bildojn. La stilo de Ŝtimec estas riĉa, bilda kaj elokventa. *Ombro sur interna pejzaĝo* estas romano pri amrilato, sed ĝi komenciĝas je tiu momento, kiam la amo finiĝis. Ĝia temo estas la klopodoj de la protagonistino alkutimiĝi al la soleco. La talento de Ŝtimec estas trovi ĝuste la plej trafajn detalojn en la ĉiutaga vivo, kiuj vivigas la sentojn de la leganto.

La signifon de la originala Esperanta literaturo ni ne devas pritaksi el la vidpunkto de la kvanto, de la amplekso de la kreitaj verkoj, sed ĉefe de la noblaj streboj de la Esperantaj verkistoj, kiuj sincere revas kaj forte kredas, ke Esperanto estas necesa kaj utila lingvo. Pere de la Esperanta literaturo, niaj verkistoj deziras pli vaste disvastigi la Internacian Lingvon kaj montri novajn vojojn al la proksimiĝo de la homoj, novan idealon. Per siaj verkoj ili instigas la legantojn alrigardi al siaj animoj kaj trovi tie la bonon, la homecon, la esperon en pli justa mondo. La originala Esperanta literaturo kiel la tuta Esperanto-movado havas ege demokratian karakteron. Ĝi estas propraĵo de ĉiuj esperantistoj, spegulas la ideojn, la strebojn, la dezirojn de ĉiuj, kiuj per Esperanto agas por la homa interkompreniĝo. Tiu ĉi literaturo estas kreita de ĉiuj, kiuj sentas bezonon esprimi siajn pensojn kaj emociojn.

Julian Modest

Sofio, la 27an de junio 2018

Viktimoj

Verkis Julio Baghy, eldonis Fenikso, 1991 (6a eld). 208 paĝoj. Prezo : 6,50 €.

Klasika romano, kun streĉa intrigo pri amo kaj morto en siberia militkaptitejo. Meĵloŝtono en la evoluo de la Esperanta prozo.

Eblas legi recenzojn, vidu en la retejo la artikolojn « *Obstakloj al amo* » de Sten Johansson kaj « *Klasike kaj aktuale* » de Jorge Camacho :

<http://esperanto.net/literaturo/roman/libr/siberirec.html>
<http://esperanto.net/literaturo/roman/libr/baghyrec.html>

Skribas Sten Johansson :

Julio Baghy pasigis ses jarojn kiel militkaptito en Rusio dum la unua mondmilito, revolucio kaj interna milito. Tie li komencis sian agadon kiel Esperanta instruanto kaj aktivo. Tie evidente stariĝis en lia menso la bazaj homaj demandoj pri homeco, respondeco, malamo, venĝo ktp. El tiu periodo en grava parto de lia junaĝo fontas multaj liaj poemoj, noveloj kaj romanoj Esperantaj. Pro la pozicio de Baghy kiel « Paĉjo » de la tuta esperantistaro, tiu periodo, tiuj medioj kaj la vivkondiĉoj de tiuj militkaptitoj en Siberio iĝis fundamenta parto de la Esperanta literaturo. (...)

Eblas ankaŭ legi kion Jorge Camacho skribas pri la verko :
(...) *Sur sanga tero* estas daŭrigo

de *Viktimoj*, daŭrigo pli sukcesa kaj evoluanta el rakonta, roman-teknika vidpunkto. Kvankam oni povas legi ĉiun romanon aparte kaj sendepende, estas preferinde legi ambaŭ kiel unuan kaj duan partojn de unu sola verko : la efiko de ĉiu el la du romanoj obligas tiun de la alia. Ili temas pri la vivo de hungaraj, rusaj kaj alilandaj kaptitoj en Siberio dum la milito inter ruĝaj kaj blankaj esuanoj [anoj de la tiam Estonta Soveta Unio]. Grandparte temas pri romanigita membiografio ; tamen ne eblas ekvacii, ke Julio Baghy egalas la rolulon Johano Bardy ; mi pli emas pensi, ke Baghy dudividas aŭ tridividas sin en romanajn voĉojn, sed, ĉar pri la vivo kaj karaktero de la homo Baghy mi scias preskaŭ neniom, ekzemple pri liaj rilatoj kun virinoj, mi preferas ne diri mian opinion certa. Krom la valoro de ambaŭ verkoj en nia originala literaturo, tre gravas ankaŭ ilia mesaĝo al la hodiaŭaj legantoj. La baraktoj de esuanoj carismaj kaj bolŝevismaj, kaj de fremdaj kaptitoj inter ili, ne estas sensignifaj por la nunaj esuanoj [anoj de Eks-Sovet-Unio]. Indas legi atente tiujn paĝojn por kompreni pli bone la iamajn kaj la aktualajn eventojn. Kaj eble do el inter la nia-epokaj esuanoj nova verkisto prezentos nove la temojn, kiujn Baghy priverkis sisteme, proponante do daŭrigon de kaj respondon al la verkaro de nia idealisma hungaro.

Ĉu vi jam aŭdis paroli pri FEI ?

La celoj de Franca Esperanto-Instituto (FEI) estas :

- organizi ekzamenojn pri scio de Esperanto, kaj atribui la respondajn diplomojn ;
- zorgi pri la bona uzado de Esperanto en la eldonaĵoj, ĉefe en la vortaroj kaj lernolibroj ;
- zorgi pri la lingvaj problemoj eventuale kaŭzataj de la uzado de Esperanto fare de franclingvanoj.

FEI proponas liston de kvar studentaj verkoj periode fiksita, uzotaj por trapasi la skriban parton de la ekzameno « Atesto pri supera lernado » (3a nivelo, eksa komuna trunko), redaktaĵo.

Je la 30a de oktobro 2018 FEI kunvenis en la SAT-Amikara sidejo

kaj ĝisdatigis la liston de verkoj por la kapableco.

- Temas nun pri la verkoj :
- *La Zamenhof-strato* de Roman Dobrzyński ;
 - *La bona lingvo* de Claude Piron ;
 - *Viktimoj* de Julio Baghy ;
 - *Ne ekzistas verdaj steloj* de Liven Dek.

RR (DR)